

Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize

Výzkumná zpráva, 14. prosince 2015

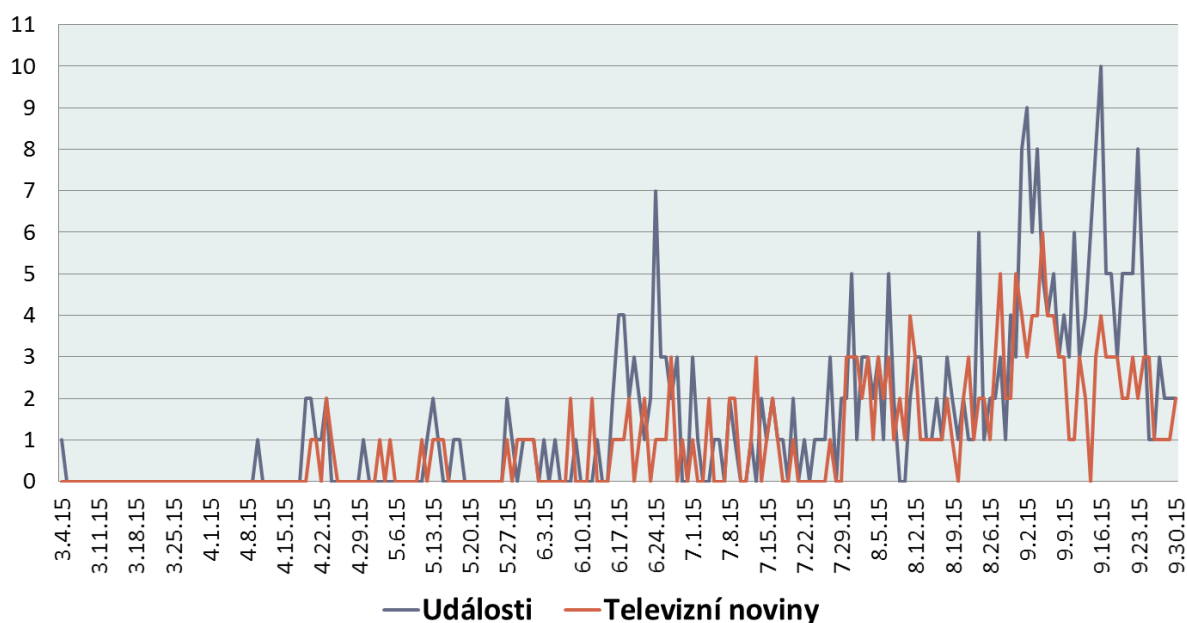
Autoři: Mgr. et Mgr. Michal Tkaczyk, Mgr. Pavel Pospěch, PhD., Mgr. Jakub Macek, PhD.

Výzkum mediálního pokrytí tzv. uprchlické krize proběhnul na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity na podzim roku 2015. Autory výzkumu jsou Mgr. et Mgr. Michal Tkaczyk, Mgr. Pavel Pospěch, PhD. a Mgr. Jakub Macek, PhD.

Zaměření výzkumu

Aktuální výzkumy¹ potvrzují, že **celostátní televize** zůstávají pro Čechy jednoznačně **hlavním zdrojem zpráv** – a to ve všech věkových skupinách. Z tohoto hlediska lze předpokládat, že celostátní televize patří mezi média s nejvýraznějším vlivem na názorové klima v ČR. Analýza se zaměřila na dvě nejsledovanější zpravodajské relace: Události České televize a Televizní noviny TV Nova v období hlavního průběhu tématu mezi 4.3. a 30.9.2015. Celkem bylo analyzováno 507² příspěvků (307 Události; 200 Televizní noviny).

Graf 1: Průběh agendy ve sledovaném období (počet příspěvků, N=507)

Hlavní témata příspěvků

Z hlediska regionálního zaměření byla v obou zpravodajských relacích nejvyšší pozornost věnována **dopadům uprchlické krize v ČR** (ČT 39,5% příspěvků; Nova 36,5%), o něco menší podíl se zaměřil na dopady krize v jednotlivých zemích (ČT 29,7%; Nova 26%) a krize jako záležitosti celé EU (ČT 27,8%; Nova 34,5%)³.

Vedle regionálního aspektu bylo u každého příspěvku identifikováno jeho hlavní téma. Nejčastějším hlavním tématem byly uprchlické kvóty (ČT 10,7%; Nova 9%). Mezi hlavními tématy lze

¹ Macek, J., Macková, A., Škařupová, K. & Waschková Císařová, L. 2015. Stará a nová média v každodennosti českých publik (výzkumná zpráva). Brno: Masarykova univerzita.

² 507 příspěvků představuje úplné pokrytí tématu. V pozdějších fázích analýza z časových důvodů pracuje s polovičním vzorkem (viz dále).

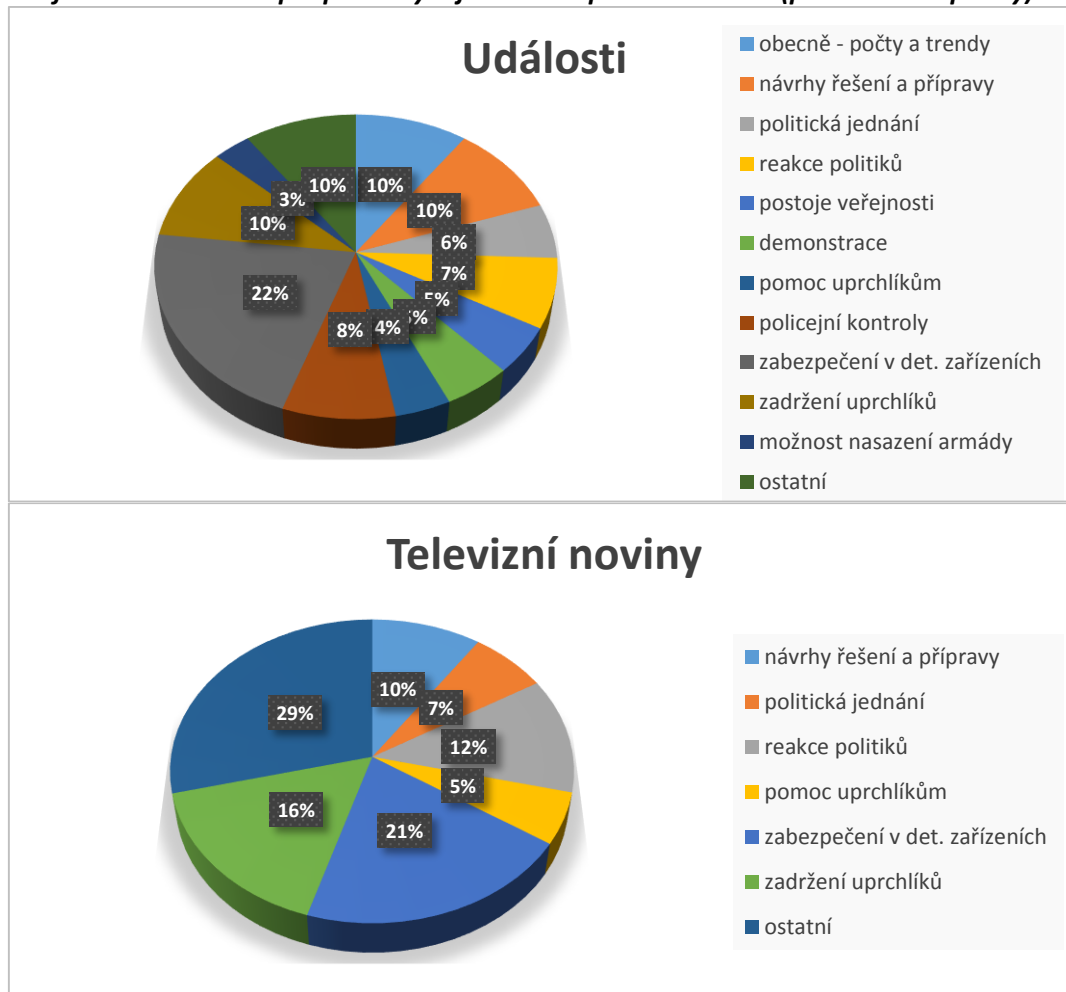
³ Dopoty do 100% procent zde, tak jako na jiných místech zprávy, tvoří kategorie „ostatní/neidentifikováno“.

dále rozeznat tři velké skupiny. První se týkala aktuálního dění v různých **evropských lokalitách** (v Maďarsku, Rakousku, Calais aj. – ČT 26,5%; Nova 18,5%), druhá zahrnovala **politická jednání** o krizi včetně návrhů kvót (ČT 18,5%; Nova 24%). Třetí velkou skupinou byla „**policejní témata**“: policejní kontroly, zadržení uprchlíků a zabezpečení detenčních zařízení (ČT 15,7%; Nova 13,5%).

Žádný z příspěvků se jako hlavnímu tématu **nevěnoval příčinám krize** v zemích původu uprchlíků. Absence tohoto pohledu tak v divácích mohla vyvolat dojem, že **příčinou krize jsou uprchlíci samotní**. Pouze okrajově se zpravodajství zaměřovalo na pomoc uprchlíkům (ČT 4,6%; Nova 3%) a na život a charakteristiky lidí na útěku (méně než 2% u obou stanic).

Hlavní témata příspěvků, které se týkaly **dopadů krize v ČR**, shrnuje Graf 2.

Graf 2: Hlavní témata příspěvků týkajících se dopadů krize v ČR (procentuální podíly)

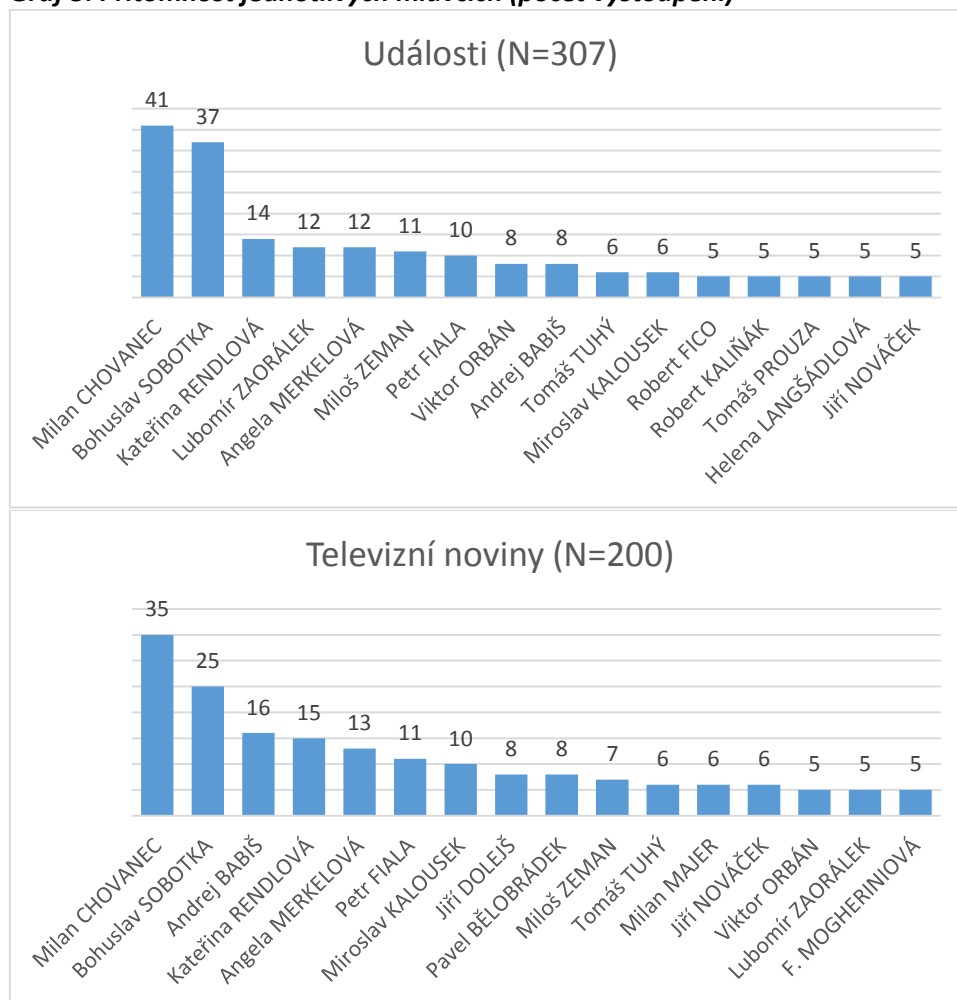

Mezi příspěvky věnovanými dopadům krize v ČR bylo nejfrekventovanějším tématem **zabezpečení detenčních zařízení** (ČT 21,5%; Nova 20,5%). Výrazně **převažovala témata „policejní“** – vedle zmíněného zabezpečení detenčních zařízení šlo o zadržení uprchlíků, policejní kontroly a možnost nasazení armády (ČT 43%; Nova 37%). **Pomoc uprchlíkům** jako hlavní téma byla v souvislosti se situací v ČR zmiňována **pouze okrajově** (ČT 4,1%; Nova 5,5%).

Kdo měl možnost se k migrační krizi vyjádřit?

Přítomnost konkrétních mluvčích na televizní obrazovce je důležitým ukazatelem, neboť vystoupení v hlavní zpravodajské relaci celostátní televize obdařuje mluvčího legitimitou a jeho definice událostí se tak promítne do výsledného mediálního obrazu krize. Absolutní vytížení jednotlivých mluvčích ukazuje Graf 3.

Graf 3: Přítomnost jednotlivých mluvčích (počet vystoupení)

Mezi mluvčími zaujímal na obou stanicích dominantní pozici ministr vnitra Chovanec, následován premiérem Sobotkou. Celkově se k migrační krizi ve zpravodajství vyjadřovali zejména **politici** a představitelé **bezpečnostních složek** (policie, cizinecké policie aj.). Mezi politiky však existovaly významné rozdíly: zatímco **ministr vnitra** se k tématu vyjadřoval nejvíce ze všech, **ministr pro lidská práva** se v součtu obou stanic k tématu vyjádřil pouze 4x a **ministerně práce a sociálních věcí** ani jednou. To odráží zaměření celé diskuse směrem k otázkám **bezpečnostního a administrativního charakteru**.

Rozdělíme-li mluvčí podle skupin, zjistíme, že zdaleka nejvíce se k tématu vyjadřovali tuzemští a zahraniční **politici** (ČT 42%; Nova 53%). Druhou početně zastoupenou skupinou byli zástupci **bezpečnostních složek** (ČT 10%; Nova 13%). Naopak velice nízké bylo **zastoupení expertů** na témata migrace a integrace (na obou stanicích cca 1%). Častěji než tito experti se k tématu v obou relacích vyjadřovali mimo jiné i zástupci církve. Z hlediska absolutního počtu promluv se dostalo poměrně velkého prostoru i mluvčím z řad **uprchlíků samotných** (ČT 15%; Nova 11%). Počet jejich promluv ovšem neodpovídá kvalitě obsahu: v drtivé většině šlo o kusé výroky či výkřiky, které často nebyly přeloženy do češtiny. Mezi mluvčími-uprchlíky dominovali **muži** (ČT 85%; Nova 90%).

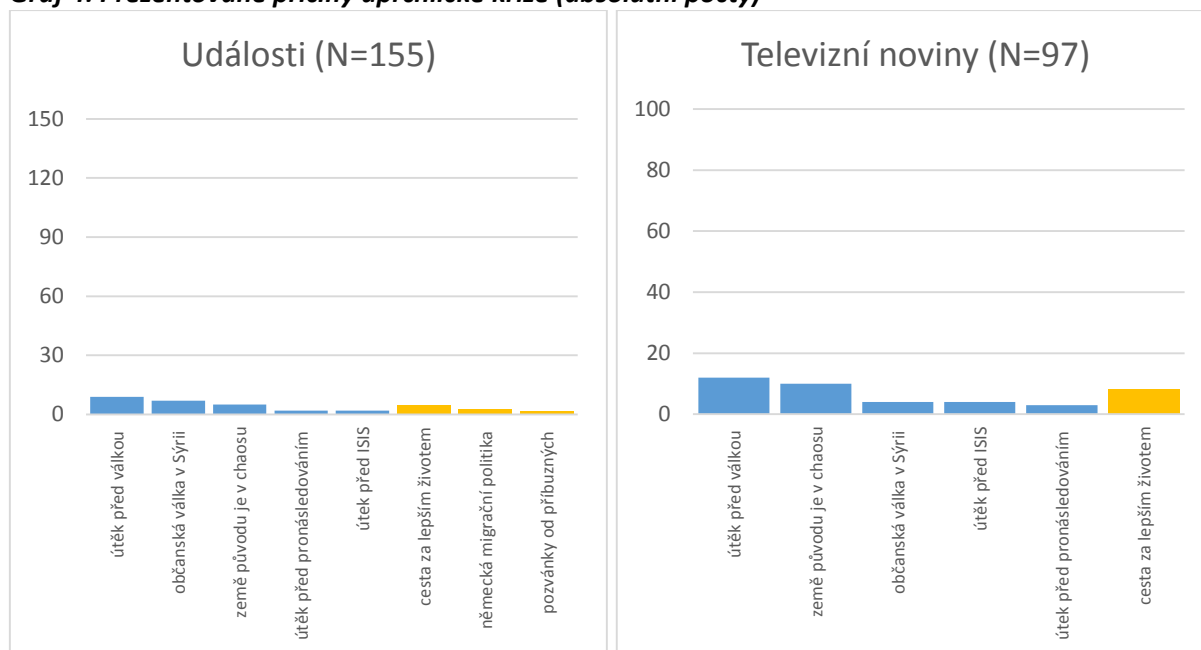
Jak jsou prezentovány příčiny krize?

Jak bylo uvedeno výše, žádný z příspěvků ve sledovaném období se nezabýval příčinami uprchlické krize jako svým **hlavním tématem**. V rámci cesty uprchlíků ze zemí původu do cílových zemí EU byly otázky situace v zemích původu výrazně upozaděny.

Příčiny uprchlické krize se tedy ve zpravodajství o ní objevovaly pouze jako zcela **vedlejší aspekt**. Z celkového počtu 155 analyzovaných příspěvků v Událostech ČT a 97 příspěvků v Televizních

novinách na Nově⁴ byly příčiny krize zmíněny pouze ve 20,6% příspěvků (ČT) a 28,9% (Nova). Celkové množství zmínek o příčinách krize je shrnuto v Grafu 4, včetně rozdělení těchto příčin na (a) útěk před ohrožením na životě a (b) ekonomicky motivovanou migraci.

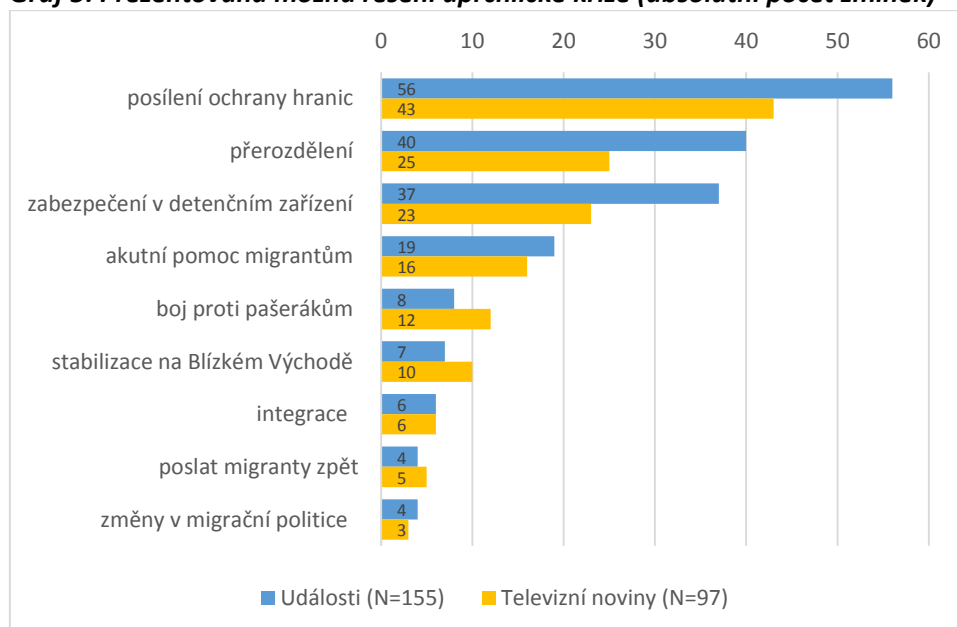
Graf 4: Prezentované příčiny uprchlické krize (absolutní počty)

Jaké padají návrhy řešení?

Prezentovaná možná řešení uprchlické krize byla pro účely analýzy seskupena do několika kategorií podle své povahy. Tyto kategorie jsou shrnuty v Grafu 5.

Graf 5: Prezentovaná možná řešení uprchlické krize (absolutní počet zmínek)

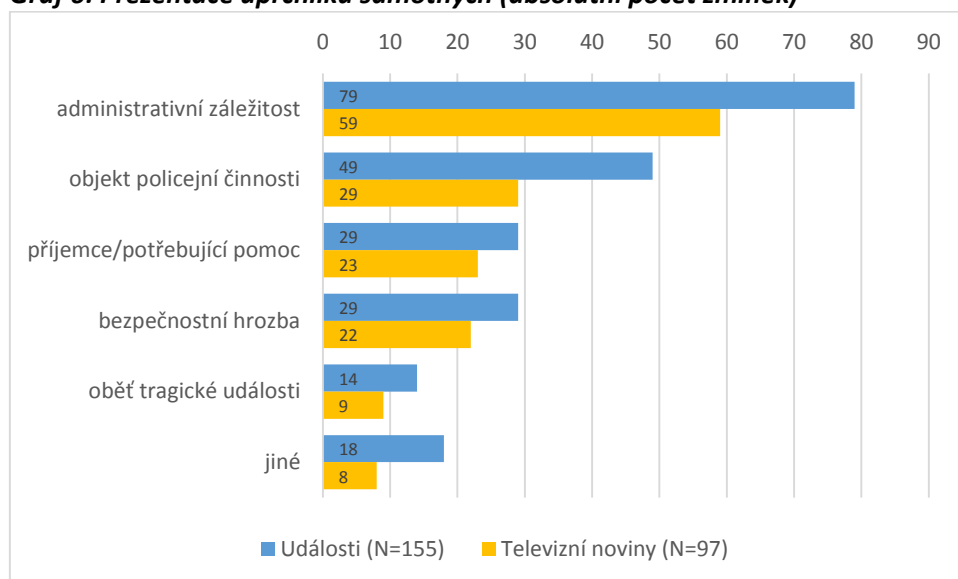
⁴ Vzhledem k časové náročnosti výzkumu byl v tomto kroku analýzy zpracováván vzorek omezen na 50% celkového rozsahu dat (stejný postup byl uplatněn i v analýze návrhů řešení a zobrazení uprchlíků samotných). Omezení formou nahodilého výběru bylo provedeno pomocí statistického programu SPSS.

Nejčastěji prezentovaným řešením bylo posílení ochrany hranic, dále přerozdělení uprchlíků a zabezpečení v detenčních zařízeních. Mezi návrhy jednoznačně převládala **řešení akutní**, zaměřená na okamžité zastavení či omezení aktuálního proudu uprchlíků. Dlouhodobá řešení (stabilizace na Blízkém východě či integrace) byla zmiňována výrazně méně. Povaha prezentovaných řešení odpovídá struktuře mluvčích a celkovému zarámování problému jako bezpečnostně-administrativního: převládajícími návrhy jsou **ostraha, kontrola a přerozdělení**.

Jak jsou prezentováni samotní uprchlíci?

Prezentace uprchlíků samotných úzce souvisí s jejich rolí ve zpravodajství: čím jsou uprchlíci významní natolik, že jim byl věnován prostor v hlavní zpravodajské relaci? Souhrn odpovědí na tuto otázku nabízí Graf 6.

Graf 6: Prezentace uprchlíků samotných (absolutní počet zmínek)

Jak vyplývá z grafu, uprchlíci byli nejčastěji prezentováni jako **administrativní problém** (ČT 51%; Nova 60,1%)⁵ a jako **objekt policejní činnosti** (ČT 31,6%; Nova 29,9%). Přibližně ve stejné míře byli uprchlíci představeni jako bezpečnostní hrozba (ČT 18,7%; Nova 22,7%) a jako příjemci pomoci či lidé, kteří pomoc potřebují (ČT 18,7%; Nova 23,7%). Zpravodajské příspěvky na téma pomoci uprchlíkům se přitom týkaly zejména práce dobrovolníků a humanitárních organizací. V relativně malé míře byli uprchlíci prezentováni jako oběti tragických událostí.

Jazyk reportáží

Jazyk zpravodajství je jedním z klíčových nástrojů prezentace tématu veřejnosti. Podrobná analýza jazyka reportáží v hlavních zpravodajských relacích však nebyla v časových možnostech výzkumu. Zaznamenány proto byly jenom některé výrazně se opakující motivy. V první řadě jde o metafory, které jsou v souvislosti s uprchlickou krizí a s uprchlíky používány. Na první místě šlo o **metaforu povodně**, která využívá termínů jako *vlna*, *postupující masa*, *přiliv*, *proudit*, *tsunami* atd. Tato metafora byla ve výpovědích redaktorů přítomna přibližně ve čtvrtině příspěvků Událostí ČT (24%) a více než ve třetině příspěvků v Televizních novinách TV Nova (37%).

Dalšími často využívanými metaforami byly metafora honu, využívající termíny jako *záchyt*, *ostraha*, *dopadení* atd. a metafora invaze, která uprchlickou krizi prezentuje ve vojenské terminologii (*obležení*, *výpady*, *proniknutí* atd.). Nápadným jevem bylo také užívání **odosobňujícího**, **zpredmětňujícího jazyka**. Uprchlíci zpravidla vystupovali v trpném rodě či jako předmět věty, pouze

⁵ V rámci jednoho příspěvku je možné uprchlíky prezentovat několika různými způsoby. Procentuální podíly prezentované v tomto oddílu analýzy proto nedávají dohromady součet 100%.

zřídka jako podmět. Byli-li prezentováni jako podmět, tedy jako původci děje, potom měla jejich činnost zpravidla kolektivní, hromadný a předmětný charakter (*vlna, masa, dav* atd.). Uprchlíci byli také často prezentováni v odosobňujícím jazyce, jako předměty, které jsou *namačkány, nacpány* a musí být *zachyceny, dopadeny* či někde *umístěny*.

Závěry

Tzv. uprchlická krize byla ve sledovaném období mimořádně silným tématem, které představovalo podstatnou část zpravodajství celostátních televizí. Zde prezentované výsledky se týkají pouze hlavních zpravodajských relací Události (ČT) a Televizní noviny (TV Nova) v období od 4.3. do 30.9.2015. Ačkoliv je Česká televize veřejnoprávním subjektem, tematické zarámování uprchlické krize se v jejím zpravodajství výrazně neliší od zpráv soukromé TV Nova. Obě televize kladly velký důraz především na bezpečnostní a administrativní stránku krize. Obecně lze také konstatovat, že mediální agenda byla silně závislá na vyjádřeních konkrétních politických představitelů.

Obě televize poskytly rozsáhlý prostor převážně krátkodobým dopadům krize v ČR, v zahraničí a v celé EU. Příspěvky mapující průběh krize v ČR se vztahovaly především k tzv. policejním tématům – kontrolám, ostraze hranic a zabezpečení detenčních zařízení. Naopak jako hlavní téma se v reportážích neobjevily příčiny krize v zemích původu, což mohlo vyvolat dojem, že hlavní příčinou krize jsou lidé na útěku samotní. Pouze okrajově se reportáže zabývaly pomocí uprchlíků a jejich životem na útěku. Humanitární aspekt uprchlické krize byl ve zpravodajství upozaděn.

Bezpečnostně-administrativní zarámování tématu souvisí s výběrem mluvčích: nejvytíženějším mluvčím byl ministr vnitra, naopak ministr pro lidská práva a ministryně práce a sociálních věcí dostali pouze zanedbatelný prostor. Vedle politiků mezi mluvčími převažovali zástupci bezpečnostních složek. Experti na problematiku migrace se k tématu vyjadřovali jen zcela okrajově.

Příčiny uprchlické krize byly v příspěvcích zmiňovány pouze v malé míře a jako vedlejší téma. Situace v zemích původu nebyla uváděna do souvislosti s dlouhodobým děním v regionu (jako bylo tzv. arabské jaro či politika západních zemí ve vztahu k zemím původu). Mezi navrhovanými řešeními převažovala řešení krátkodobá a silová. Lidé na útěku byli v první řadě prezentováni jako administrativní problém a jako objekt policejní činnosti. Toto vyznění bylo podtrženo využitím odosobňujícího, zpředměťujícího jazyka a specifických metafor, například metafory povodně.

Obecně lze říci, že pokrytí uprchlické krize v hlavních zpravodajských relacích obou televizí nebylo vyvážené a jednostranně zdůrazňovalo bezpečnostní a administrativní rizika spojená s imigrací. Takto prezentované zpravodajství v divácích mohlo vyvolat pocit ohrožení a zvýšenou poptávku po krátkodobých a silových řešeních problému. Potlačení humanitárního hlediska a nedostatečná pozornost věnovaná kritické situaci v zemích původu mohly divákům odebrat či výrazně omezit možnost soucitu s lidmi na útěku.